

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Etelä-Karjalan kärjäoikeus on asian valmisteluun liittyvän arviomuistion (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2019:6) lausuntokierroksen yhteydessä kannattanut videotallennustyöryhmän tarkastelun kohteena ollutta tavoitetta suullisen todistelun vastaanottamista kuva- ja äänitallenteelta. Nyt arvioitavana olevan mietinnön taustalla olevat kannatusta perustavat tekijät ovat toki pääsääntöisesti edelleen olemassa. Positiivista olisi esimerkiksi se, että järjestelmän myötä lainkäyttöjärjestelmän painopiste siirtyisi edelleen lainsäätäjän edellyttämällä tavalla enenevästi kärjäoikeuksiin.

Kärjäoikeus on sitonut arviomuistiosta antaman lausunnon yhteydessä puoltavan kantansa henkilötodistelun vastaanottamiseksi hovioikeudessa kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta siihen, että järjestelmän suunnittelu-, rakentamis- ja ylläpitokustannuksia ei vähennetä kärjäoikeuksien resursseista. Järjestelmän toteutus toisi käytännössä lisätyötä kärjäoikeuksiin, mikä edellyttäisi myös käytännössä vastaavaa lisäresursointia kärjäoikeuksiin. Mikäli kärjäoikeuksille ei järjestelmän toteutuksen myötä allokoita lisäresursseja, järjestelmän toteutus esitetyllä tavalla ei saa jo tästä syystä kannatustamme.

Mietinnön keskeiset ehdotetut muutokset kärjäoikeuksiin on esitelty kohdassa 4.1. Mikäli kärjäoikeudessa tehtäisiin kaikissa asioissa vastaanotetusta kaikesta suullisesta todistelusta kuva- ja äänitallenne, erillisen äänitallenteen tekemisestä on luonnollisestikin luovuttava. Esitys kirjallisen yhteenvedon laatimisesta syyttäjän ajamassa erityisen laajassa asiassa (tai muusta erityisestä syytä) on perusteltu asian jäsennellyn käsittelyn varmistamiseksi. Perusteltu on myös esitys siitä, että kärjäoikeus voisi eräissä tilanteissa ottaa vastaan suullista todistelua kärjäoikeudessa aikaisemmin tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta.

Alla on otsikon alla käsitelty muutamia erityisesti kärjäoikeuden näkökulmasta tärkeimpiä tekijöitä:

Välittömyys

Ehdotuksessa esitetyllä tavalla muutoksenhakumenettely ei olisi nykyisessä laajuudessa välitöntä. Toisaalta poikkeaminen välittömyysperiaatteesta on perusteltua siinä määrin kuin periaatteen taustalla olevat tavoitteet ovat saavutettavissa paremmin siten, että tallenteiden myötä hovioikeudella olisi käytettävissään luotettavampaa todistelua ja tuomioistuimen olisi siten mahdollista saada oikea kuva tapahtumista, jotka ovat oikeudenkäynnin kohteena. Mietinnössä sama ajatus on todettu siten, että suullisen todistelun arviointiin ei pitäisi vaikuttaa se, vastaanotetaanko suullinen todistelu kuva- ja äänitallenteelta vain niin, että kuulusteltava esittää kertomuksensa henkilökohtaisesti tuomioistuimen jäsenten edessä, kunhan kuva- ja äänitallenne on riittävän laadukas (s. 36).

Välittömyysperiaatteen taustalla olevien vastaavien mainittujen tavoitteiden saavuttamisen ongelmaksi saattaa hovioikeuden näkökulmasta muodostua nimenomaisesti mietinnössä esille nostettu tallenteiden laatu. Esimerkiksi nykyisen äänitallennusjärjestelmän (Audico) osalta järjestelmässä on ollut moninaisia teknisiä ongelmia, joista tyypillisimpiä ovat äänentallennuslaatuongelmat sekä mikrofoniin toimimattomuus / heikkolaatuisuus, mistä syystä äänitallenteelta ei välttämättä juuri ole kuultavissa mitään. Lisäksi järjestelmässä on varsin usein sellaisia ongelmia, joiden korjaus on erittäin hidasta. Kuva- ja äänitallennusjärjestelmän ollessa teknisesti nykyistä äänitallennusjärjestelmää olettavasti monimutkaisempi on ennakoitavissa, mikäli tekninen toteutus suoritetaan nykyisten järjestelmätoteuttajien toimesta, että kuva- ja äänitallentamiseen tulee liittymään useasti moninaisia teknisiä ongelmia, jotka tosiasiallisesti eivät mahdollista kuva- ja äänitallenteen laadukkuutta. Tästä syystä järjestelmän tekniseen toteuttamiseen ja järjestelmän laadukkuuteen sekä korjauspalveluiden nopeaan saatavuuteen olisi panostettava erityisesti, mikä tarkoittaisi huomattavaa kustannusta.

Mietinnössä on viitattu KKO:n ratkaisuun 2013:96, jonka keskeinen sisältö on se, että henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan. Suurempi merkitys on kertomuksella itsessään, kuten sen keskeisen sisällön johdonmukaisuudella, realistisuudella ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtien runsaudella. Tähän nähden voidaan argumentoida, eikö nykyisen kaltainen äänitallennus ja niiden laajempi ja parempi hyödyntäminen hovioikeudessa tuottaisi ne samat edut kuin mitä ehdotetulla kuva- ja äänitallennusjärjestelmällä haetaan (esim. suullisen todistelun paremmuus kärjäoikeudessa), jos kerran kovalta nähtävillä tekijöillä ei ole ratkaisevaa merkitystä henkilötodistelun luotettavuuden arvioinnin kannalta (vrt. KKO 2021:5).

Järjestelmän kustannukset

Mietinnön mukaan videotallennusjärjestelmän kertaluontoiset suunnittelu- ja rakentamiskustannusten kokonaismäärä on 3,7 - 5,1 miljoonaa euroa ja vuosittaiset ylläpitokustannukset 2,4 – 3,8 miljoonaa euroa. Lisäksi kustannuksissa on huomioitava käräjäoikeuksien lisäresursointi järjestelmän mukanaan tuoman lisätyön myötä. Järjestelmästä saatavat säästöt olisivat mainittuja summia huomattavasti vähäisemmät. Järjestelmän kustannuksia voidaan pitää erittäin suurina. Suuruusluokkaa kuvaa hyvin se, että pelkillä järjestelmän vuotuisilla ylläpitokustannuksilla katettaisiin kaikki Etelä-Karjalan käräjäoikeuden vuotuiset menot. Kustannusten huomattavuus ja toisaalta huomioon ottaen mietinnössä todettu hovioikeuksiin saapuneiden asioiden määrän huomattava laskeminen (mietintö s. 17) voidaan perustellusti kysyä, onko järjestelmän rakentamisesta ja ylläpidosta aiheutuvat merkittävät kustannukset oikeassa suhteessa järjestelmästä saatavaan hyötyyn nähden. Käräjäoikeuden johtoryhmän enemmistö on katsonut, että järjestelmän toteuttaminen ei olisi tarkoituksenmukaista suhteessa siitä aiheutuviin kustannuksiin. Mikäli järjestelmä toteutetaan, mainitulla tavalla järjestelmän suunnittelu-, rakentamis- ja ylläpitokustannuksia ei tule vähentää tuomioistuinsektorin muista resursseista.

Indeksointi

Mietinnön mukaan erityisesti laajoissa pääkäsittelyissä tallennetut kertomukset tulisi indeksoida esimerkiksi syytekohdittain tai todisteluteemoittain mahdollistaen tallenteen käytön hovioikeudessa tarkoituksenmukaisella tavalla. Tämä olisi kokonaan uusi merkittävä työtehtävä käräjäoikeudessa, mikä mietinnössä tarkoitetulla tavalla korostaisi avustavan henkilökunnan määrän riittävydestä huolehtimista käräjäoikeuksissa, vaikka työn hyöty kohdentuu yksinomaan hovioikeuksiin. Koska avustavan henkilökunnan määrä on jo nykyisellään mitoitettu kestävyuden sietorajalle, järjestelmän toteuttaminen edellyttäisi käytännössä avustavan henkilökunnan eli tässä tapauksessa käräjäsihteerikunnan lisäresursointia.

Mietinnössä on todettu olevan tarkoituksenmukaista, että kuva- ja äänitallenteen tekemisestä ja indeksoimisesta huolehtisi puheenjohtajan sijasta käräjäsihteerit. Varsinkin todistusteemoittainen tai ratkaisemisen kannalta eri asioita koskeva indeksointi (mietintö s. 86) olisi käytännön työnä haastavaa. Tästä syystä on olemassa riski, että indeksoimisen vastuun kantaisi tosiasiallisesti asian puheenjohtaja. Puheenjohtajan tosiasiallisen vastuun korostaa mietinnössä esille tuotu se seikka, että uudelleenkuulustelu [hovioikeudessa] voisi tulla kysymykseen myös silloin, jos käräjäoikeus olisi laajassa asiassa epäonnistunut suullisen todistelun jäsentämisessä tai indeksoinnissa siten, että suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa olisi täysin epätarkoituksenmukaista (mietintö s. 98).

Mietinnössä on katsottu vaihtoehtoisesti olevan mahdollista, että tuomioistuinharjoittelua suorittavat käräjänotaarit osallistuisivat nykyistä useammin pääkäsittelyihin ja huolehtisivat siellä kuva- ja äänitallenteen tekemisestä. Tätä näkemystä on pidettävä perusteettomana ensinnäkin käräjänotaariresurssin näkökulmasta. Käräjänotaareiden määrää on viime vuosina vähennetty, mistä syystä heitä ei ole käytettävissä avustavan henkilökunnan töihin. Käräjänotaarit sitä paitsi osallistuvat jo nyt riittävässä määrin pääkäsittelyihin osana harjoittelusuunnitelman mukaista perehtymistä lainkäyttöön ja he toimivat jäseninä laajennetuissa kokoonpanoissa. Toisekseen

indeksointi tehtävänä ei sovi käräjänotaareiden harjoittelusuunnitelmaan. Tuomioistuinharjoittelun tavoitteena on kehittää käräjänotaarin laintuntemusta ja oikeudellista osaamista sekä antaa valmiuksia itsenäiseen oikeudelliseen ratkaisutoimintaan. Tavoitteena on erityisesti kehittää harjoittelijan lainsoveltamistaitoa, kykyä oikeudelliseen päättelyyn yksittäisissä ratkaistavissa asioissa sekä tuomioistuinprosessia koskevan lainsäädännön tuntemusta. Tavoitteena on myös, että harjoittelija saa kokemusta prosessinjohdosta tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä. Indeksointi ei miltään osin tue näitä tavoitteita ja on tehtävänä omiaan vähentämään mielekkyyttä hakeutua tuomioistuinharjoitteluun, jos se tulee osaksi käräjänotaareiden toimenkuvaa.

Indeksointi tulisi tulla tehtäväksi vain asioissa, joissa vastaanotetaan paljon suullista todistelua erilaisista todistusteemoista. Lisäksi indeksointi tulisi tehdä vain niissä asioissa, joissa valitetaan hovioikeuteen ja näissäkin valitusasioissa vain niissä, joissa on kysymys näytön arvioinnista. Olisi resurssien täydellistä haaskaamista, jos indeksointi tehtäisiin kaikissa asioissa, laajoissakin, jos valitus koskee esimerkiksi vain rangaistuksen mittaamista. Jo tästä syystä indeksointi tulisi tehdä tarvittaessa vasta pääkäsittelyn jälkeen.

Tila ääni- ja kuvatallenteen katsomiseen

Mietinnön mukaan käräjäoikeuksissa tulisi olla tila, jossa kuva- ja äänitallennetta voitaisiin katsoa. Mietinnössä tähän tarkoitukseen voitaisiin käyttää esimerkiksi vapaana olevia istuntosaleja.

Tallenteen katsomiseen soveltuvia tiloja ei välttämättä ole tällä hetkellä olemassa. Tilan tulisi lisäksi olla sellainen, että sitä pystyttäisiin jollain tavalla valvomaan. Tämä edellyttää niukkojen resurssien allokoimista valvontatehtävään. Istuntosalit ovat täysimääräisesti käytössä eikä niissä ole juuri vapaita aikoja. Siksi ne eivät varmuudella sovellu tallenteiden katsomispaikoiksi.

Turvatarvikkeet

Mietinnössä esitetyn mukaisesti lakia turvatarkastuksista tuomioistuimissa on ehdotettu muutettavaksi sen varmistamiseksi, ettei henkilö, joka saapuu tuomioistuimeen katsomaan käräjäoikeudessa tehtyä kuva- ja äänitallennetta, kykenisi kuvaamaan ja levittämään tallennetta oikeudettomasti ja siten loukkaamaan tallenteella esiintyvän henkilön yksityisyyttä. Mietinnössä ehdotetaan, että turvatarkastuksessa voitaisiin tallenteita katsomaan tulevilta ottaa pois esimerkiksi kameralla varustettu matkapuhelin.

Esitys tarkoittaisi sitä, että jokaiselta käräjäoikeuteen tulevalta pitäisi kysyä hänen käräjäoikeuteen tulemisensa tarkoitus ja riippuen tästä tarkoituksesta matkapuhelin poistettaisiin tai jätettäisiin poistamatta. Käytännön tasolla tällaisen järjestelyn toteuttaminen olisi erittäin vaikeaa jo

käräjäoikeuteen tulevien henkilöiden määrä huomioon ottaen. Lisäksi käräjäoikeuden johtoryhmässä keskustelua herätti se, voidaanko tallenteessa kuullun henkilön yksityisyyden suojaamisen tarkoituksessa puuttua esitetyllä tavalla tallennetta kuuntelemaan tulevan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, kun kysymys ei ole yleisestä tai kenenkään henkilökohtaista turvallisuudesta. Esitys ei ole tältä osin välttämättä siten ongelmaton perusoikeusjärjestelmän kannalta kuten mietinnössä annetaan ymmärtää (mietintö s. 134).

Muita havaintoja

Mietinnön mukaisesti lakiehdotukset on tarkoitettu tulemaan voimaan jo vuonna 2022. Aikataulua on pidettävä aivan liian kunnianhimoisena jo huomioon ottaen hankkeet vaatimat tekniset järjestelyt ja henkilökunnan kouluttaminen. Uudistus vaatisi myös syyttäjien, asianajajien ja lupalakimiesten merkittävää kouluttamista. Mikäli kuva- ja äänitallennusjärjestelmä toteutetaan, hanketta ei tule toteuttaa kiireellä. Näin varmistettaisiin, että toteuttava järjestelmä olisi paras mahdollinen laadultaan ja teknisesti toimiva.

Hankkeen laajuus huomioon ottaen se tulisi myös ennen sen valtakunnallista käyttöönottoa pilotoida. Kun ehdotuksesta on ylipäättään pyydetty esityksen mukaisesti perustuslakivaliokunnan lausunto (mietintö s. 134), samalla on ehdottomasti pyydetty perustuslakivaliokunnan näkemystä hankkeen pilotoinnin mahdollisuudesta. Tältä osin ei pitäisi nojautua mietinnön mukaisesti jo hyvin vanhaan perustuslakivaliokunnan toisessa asiassa antamaan näkemykseen (PeVL 59/2001), vaan tarkistaa tuon näkemyksen ajantasaisuus käsillä olevaan asiaan liittyen.

Mietinnöstä ilmenee, että Ruotsissa selvityshenkilö on ehdottanut, että tallennettuja esitutkintakertomuksia voitaisiin aikaisempaa laajemmin käyttää näyttönä tuomioistuimissa (Tidiga förhör – nya bevisregler i bråttmål, SOU 2017:96). Vaikka Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaisesti todisteet ja todistelu tulee lähtökohtaisesti esittää julkisessa ja kontradiktorisessa oikeudenkäynnissä syytetyn läsnäollessa, tuorein ja siinä mielessä laadukkain suullinen näyttö, joka ei ajan kulumisen tai muun syyn vuoksi ole vielä muuttunut, otetaan vastaan jo esitutkinnassa. Tästä syystä jatkoselvityksessä on otettava huomioon edellä mainittu ruotsalainen selvityshenkilön työ, siihen Ruotsissa esitetyt näkemykset ja sen perustella mahdollisesti tehdyt toimenpiteet.

Lisäksi arviomuistioon liittyvän lausuman mukaisesti tuomme esille näkemysemme siitä, että tallenteiden säilytysaikoja lyhentämällä saataisiin aikaan huomattavia säästöjä (mietintö s. 51). Mitään asiallista perustetta kuuden kuukauden mittaiselle säilytysajalle ei ole. Huomattavaa tältä osin se, että koko hankkeen taustalla olevassa ruotsalaisessa käytännössä kuva- ja äänitallenne tuhotaan viimeistään kuuden viikon kuluttua siitä, kun asia, jonka käsittelyssä ne on tehty, on ratkaistu lainvoimaisesti.

Yhteenveto

Mainitulla tavalla käräjäoikeuden johtoryhmän enemmistö on katsonut, että järjestelmän toteuttaminen ei ole tarkoituksenmukaista suhteessa siitä aiheutuviin kustannuksiin. Nykyisen äänitallennusjärjestelmän kehittämistä ja näiden tallenteiden hyödyntämistä hovioikeusprosessissa on syytä selvittää jatkovalmistelussa. Mikäli mietinnössä esitetyn kaltainen kuva- ja äänitallennusjärjestelmä vastoin näkemystämme toteutetaan, järjestelmän suunnittelu-, rakentamis- ja ylläpitokustannuksia ei tule vähentää tuomioistuinsektorin resursseista.

Koponen Liisa
Etelä-Karjalan käräjäoikeus

Rantalainen Hannu
Etelä-Karjalan käräjäoikeus